

Громадська думка **13** /2013

Юлія ІЛЬЧУК

Патерналістські настрої в Україні

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

Громадська думка 13/2013

Інформаційно-аналітичне видання «Громадська думка» – це відображення новітніх тенденцій у громадській думці населення України, інформування широкого загалу про динаміку настроїв українського народу щодо злободенних проблем становлення демократії і державності, коментарі експертів з актуальних питань та рекомендації щодо покращення ситуації у різних сферах суспільного життя. Це один із проектів Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» – одного з провідних аналітичних центрів України, який концентрує свою діяльність на сприянні розвитку демократії, ринкової економіки й інтеграції України в європейський та євроатлантичний простір.

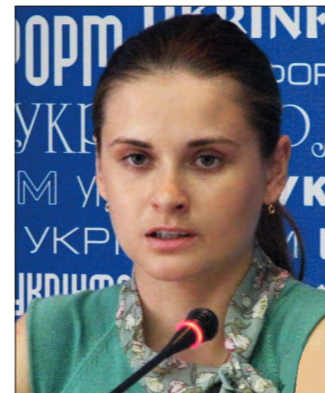
Що таке громадська думка?

Громадська думка становить собою сукупність настроїв, оцінок, суджень поглядів та думок у суспільстві. Дослідження громадської думки означає вивчення поглядів населення на конкретні проблеми і питання політичного, економічного та соціального життя.

Це оцінка, яку дає населення перебігу подій та політикам, а також джерело інформації про проблеми і пріоритети населення. Громадська думка – це індикатор рівня задоволеності населення владою та ситуацією в суспільстві загалом. Постійний моніторинг громадської думки і широке оприлюднення результатів сприяють розумінню раціональних та емоційних елементів і факторів, які визначають характер соціальної взаємодії членів суспільства.

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»

Юлія ІЛЬЧУК,

аналітик Фонду
«Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

ПАТЕРНАЛІСТСЬКІ НАСТРОЇ В УКРАЇНІ

Патерналізм походить від латинського слова *paternitas* – батьківство, та означає систему поведінки, коли уряд вибудовує свої відносини з громадянами за допомогою моделі сімейних відносин, тобто відносин владного, але доброзичливого батька зі своєю дитиною. Діти залежні від батька, бо він в усьому вирішує їхню долю. Така система відносин покликана укорінити в свідомості громадян віру в те, що суб'єкт влади (окрема особа – правитель, господар, менеджер або політичний чи соціальний інститут – держава, її органи, політичні партії, адміністрація тощо) піклується про інтереси людей, забезпечує задоволення їхніх потреб. Переважна більшість наших громадян вважає патерналізм прийнятною системою відносин в Україні. Слід зазначити, що патерналізм сам по собі – ані політична ідеологія, ані форма політичного режиму. Правильніше вважати його особливою системою взаємовідносин між традиціоналістськи налаштованою більшістю суспільства і владою, точніше – її носієм.

Головною умовою вкорінення патерналізму в українців є система відносин, яка будувалася між державою та громадянами в часи комуністичного режиму в СРСР, та відсутність жорсткої вертикалі влади, яка мала б інтегрувати навколо себе суспільство. Україна після розпаду Радянського Союзу опинилася перед низкою проблем, пов'язаних з процесом будівництва нової держави та пристосуванням до нових умов існування. За таких умов громадяни шукають допомоги у державі, її органів та владних осіб і перекладають певним чином відповідальність за стан свого життя на них. Вони відчують ностальгію та сумують за радянськими часами, коли держава та партія контролювали життя громадян і дбали про їхнє становище. 41% населення каже, що було б краще, якби усе в Україні залишалося так, як було за СРСР до 1985 року (39% з цим не згодні). Логічно, що це переконання переважає у людей старшого віку, які були свідками цього суспільного ладу. Так, згодні з цим 40% населення віком 40–49 років (42% не згодні), 52% віком 50–59 років (36% не згодні) та 68% старші за 60 років (22% не згодні). Лише 15% молоді віком 18–29 років згодні з цим твердженням (49% не згодні) та 23% населення віком 30–39 років (52% не згодні) [1].

Динаміка патерналістських настроїв в Україні

За результатами дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центру Разумкова в травні 2013 року, в Україні зафіксовано достатньо високі патерналістські настрої. 42% населення України вважає, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним. Протилежну точку зору (що держава повинна забезпечити людям однакові «правила гри» у житті, а далі сама людина несе відповідальність за те, як вона ці шанси використає) поділяє дещо більше громадян — 51%. При цьому патерналістські настрої помітно зростають: у 2006 році покладали всю відповідальність на державу 38%, на людей — 55%.

Патерналістські настрої переважають більшою мірою у жінок (44%), аніж у чоловіків (39%), та у людей старшого віку (особи віком 50-59 — 46,5%, та 60 років і старше — 50,6%).

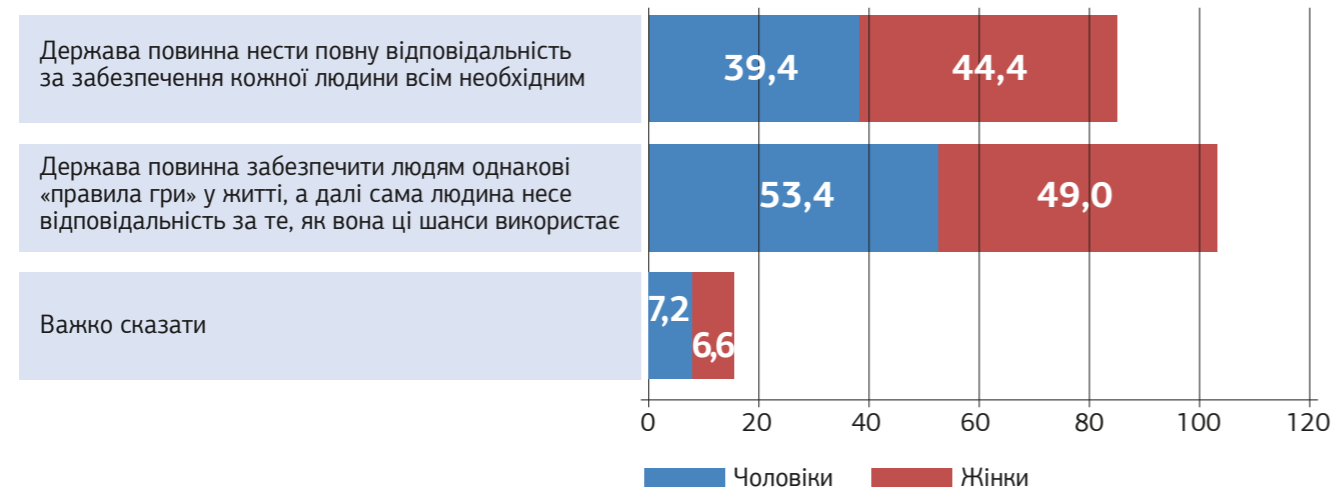
Східна Україна найбільш схильна до патерналістських настроїв: 68% жителів цього регіону вважають, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним, тоді як в інших регіонах України лише третина населення поділяє таку думку (35,1% — Центр, 34,7% — Захід, та 33,8% — Південь).

Впевненість у тому, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним, переважає у виборців Комуністичної партії України (52%) та Партії регіонів (51%). Найменш переконаний у цьому електорат «Свободи» (27%) та УДАРу (32%).

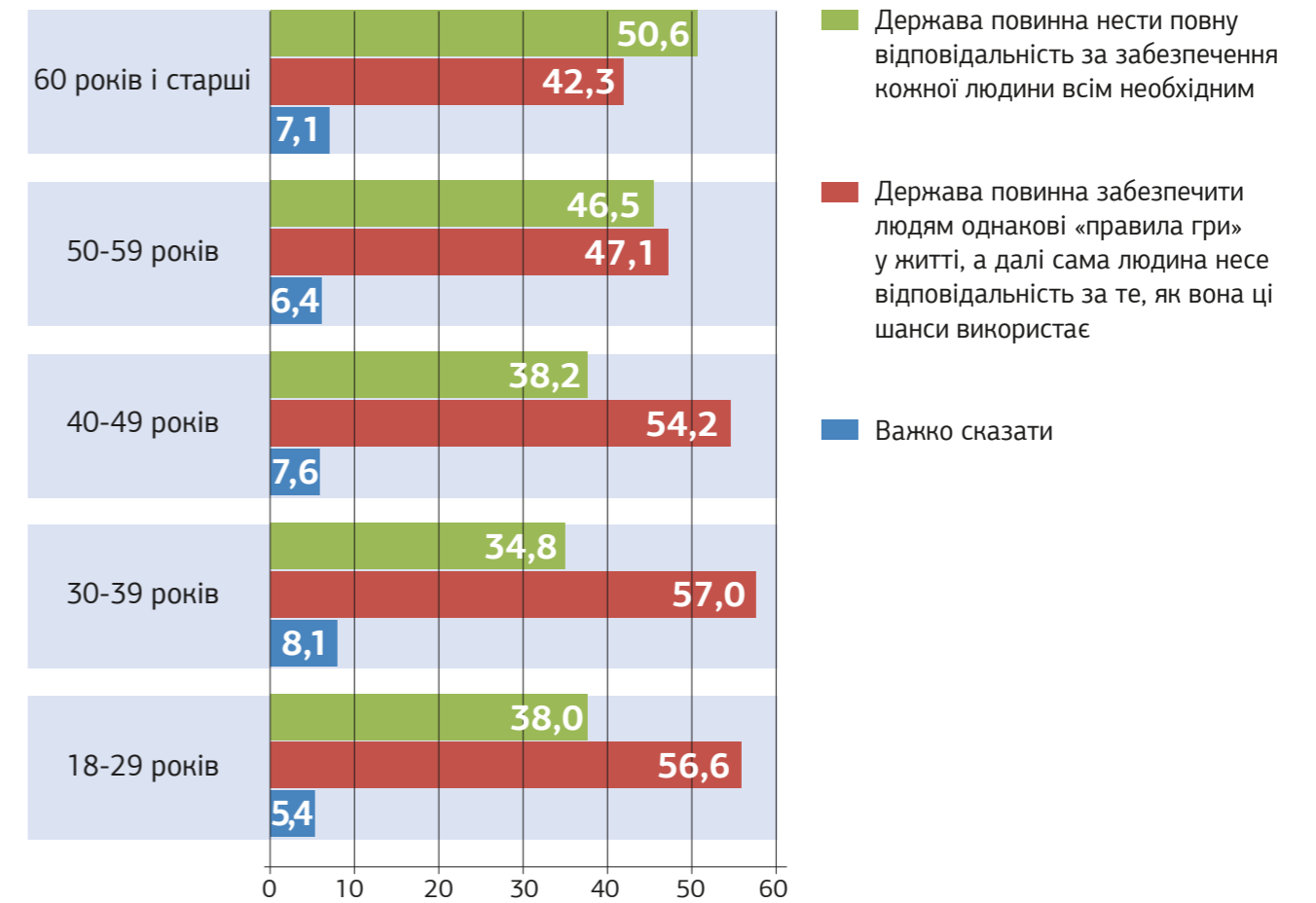
Яке із цих суджень Вам ближче? (все населення)

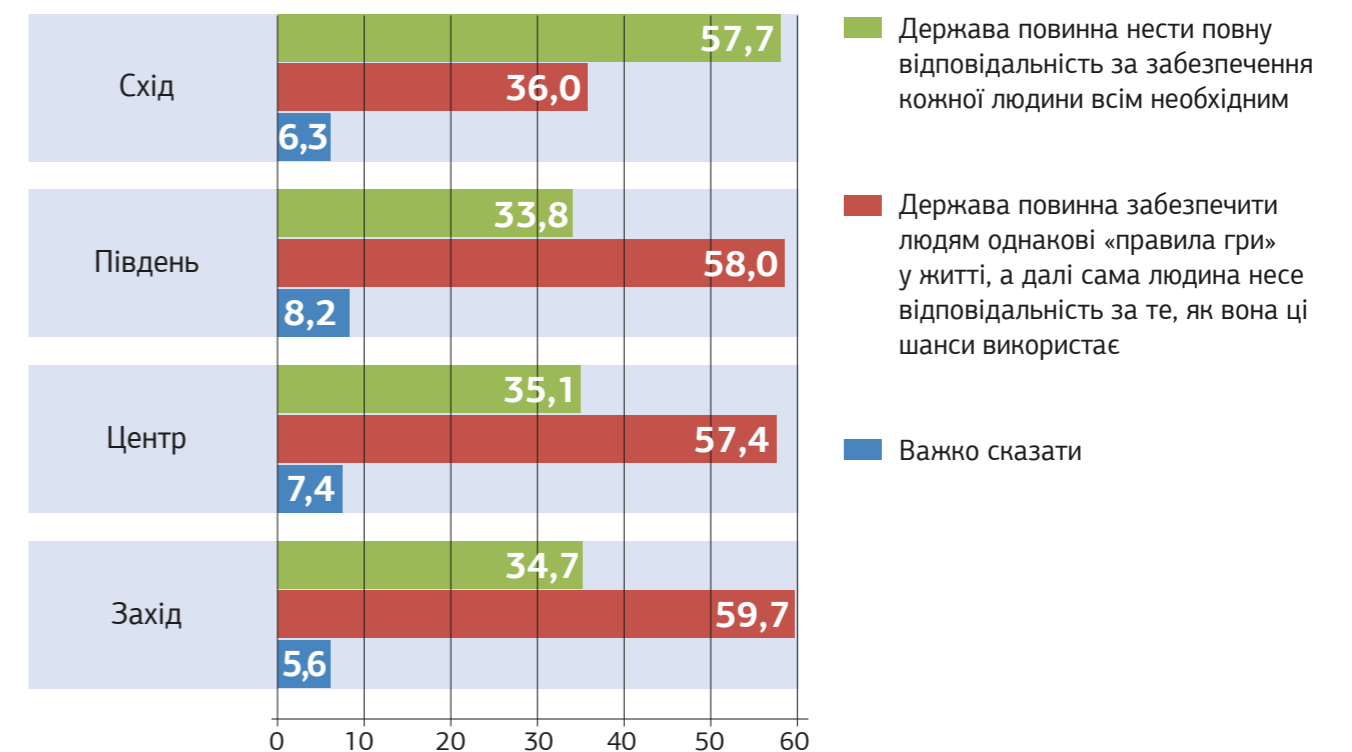
Яке із цих суджень Вам ближче? (чоловіки, жінки)

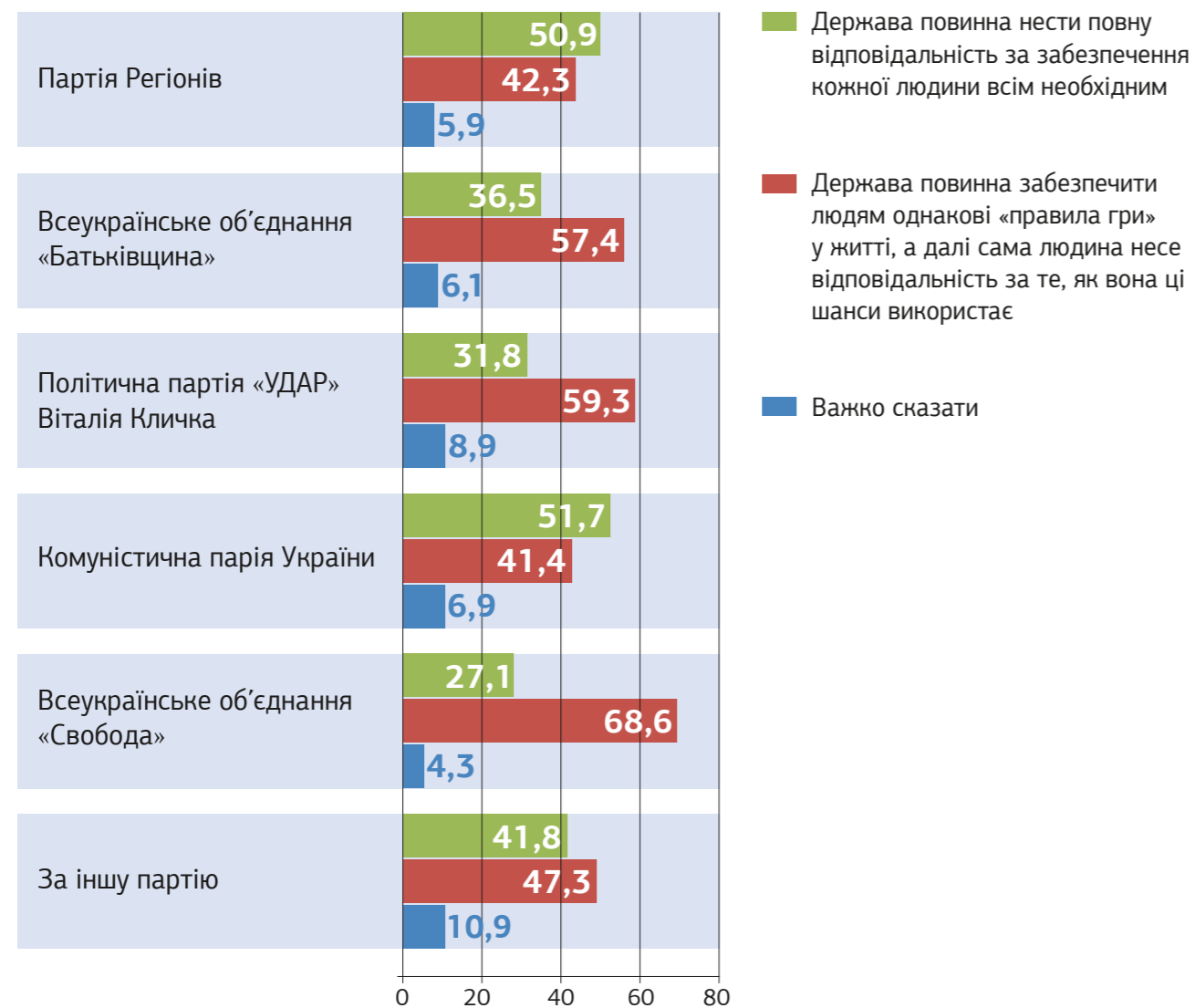
Яке із цих суджень Вам ближче?

Яке із цих суджень Вам ближче?

Яке із цих суджень Вам ближче?

Чи можуть люди прожити без опіки держави?

Важливим елементом патерналістських настроїв є переконання в тому, що люди не можуть прожити без постійної турботи та опіки з боку держави. Люди переконані в тому, що держава, уряд зобов'язані забезпечувати потреби громадян за рахунок держави, брати на себе всі турботи про них.

Згідно з основним законом України — Конституцією, — держава повинна опікуватися своїми громадянами. Так, у статті 46 вказано, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом. У статті 48 вказано, що кожен має право на гідний життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Існує ще ціла низка законів та підзаконних актів, в яких вказано про опіку та підтримку державою громадян. Але на практиці ця допомога часто буває суто номінальною.

У грошовому еквіваленті допомога від держави є мізерною, і практично завжди її не вистачає для нормального забезпечення життєдіяльності людини. Але все ж таки, 69% населення України певні, що більшість громадян України не зможе прожити без постійної турботи (опіки) з боку держави. У Росії патерналістські настрої поширені ще більше: майже 50% населення переконані, що відповідальна за їхнє забезпечення держава, і 75% — що більшість без опіки держави не проживе [1].

З віком переконаність, що більшість в Україні не зможе прожити без постійної турботи, опіки з боку держави, зростає. Так, у віці 18–29 років у цьому впевнені 64%, а в віці 50 років і більше — понад 70%. Причому 79% жителів Сходу більше переконані в цьому, аніж жителі інших регіонів (у Центрі — 68%, на Півдні — 62%, на Заході 58%).

Як Ви вважаєте: чи зможе більшість людей в Україні прожити без постійної турботи (опіки) з боку держави?

Як Ви вважаєте: чи зможе більшість людей в Україні прожити без постійної турботи (опіки) з боку держави?

	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші
Більшість зможе прожити без опіки держави	23,1	20,3	19,3	18,3	16,2
Більшість не зможе прожити без опіки держави	63,8	67,9	69,6	72,2	71,1
Важко відповісти	13,0	11,8	11,1	9,6	12,6

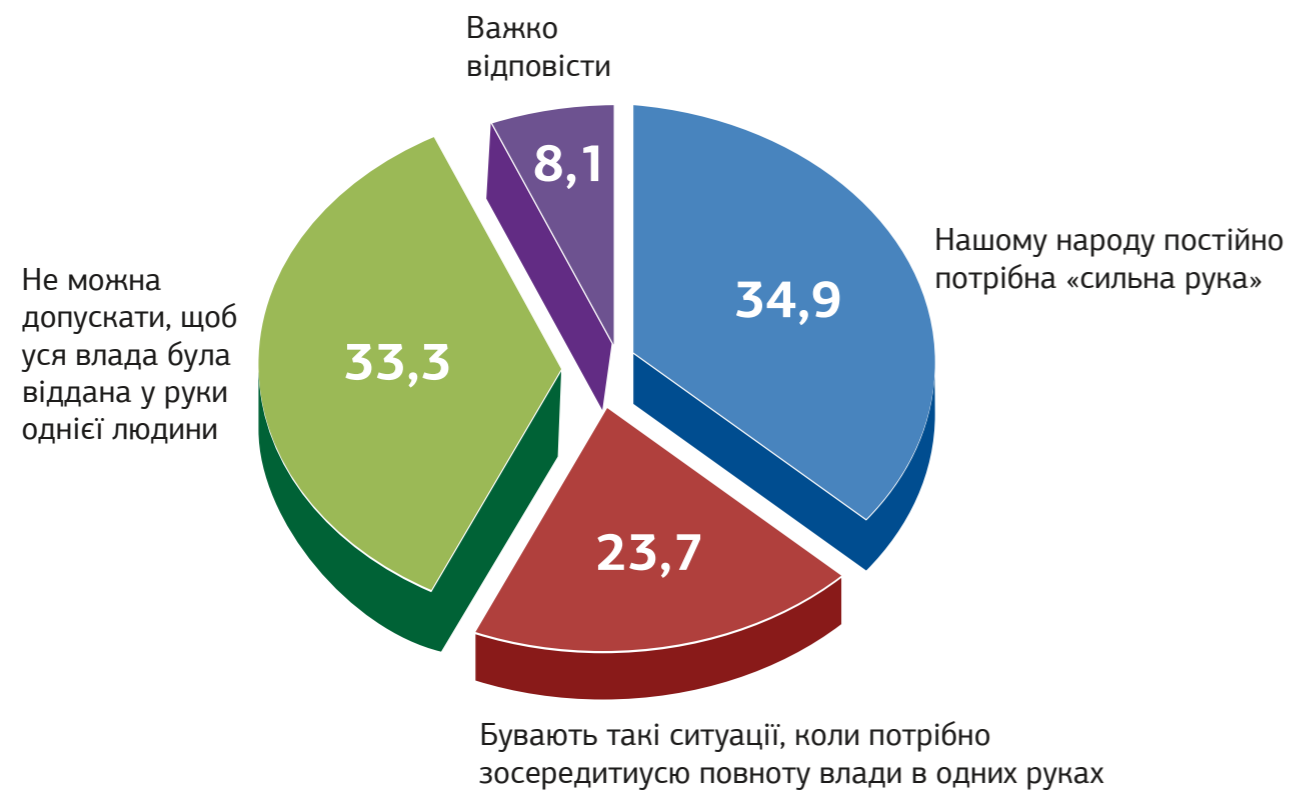
Як Ви вважаєте: чи зможе більшість людей в Україні прожити без постійної турботи (опіки) з боку держави?

	Захід	Центр	Південь	Схід
Більшість зможе прожити без опіки держави	27,1	21,8	21,4	11,3
Більшість не зможе прожити без опіки держави	57,8	68,5	62,5	78,8
Важко відповісти	15,1	9,7	16,1	9,8

Чи потрібна нам «сильна рука»?

Патерналістські настрої яскраво проявляються у відповідях на запитання «Чи бувають, на Вашу думку, такі ситуації в житті країни, коли народу потрібний сильний і владний керівник?». Кожний третій громадянин України (35%) вважає, що нашому народу постійно потрібна «сильна рука», та ще 24% зазначили, що бувають такі ситуації, коли потрібно зосередити усю повноту влади в одних руках. Отже, майже 60% населення не виключає зосередження влади в «сильних руках». Абсолютна більшість громадян (83%) вважає, що такі лідери повинні діяти винятково у межах закону, за принципом «закон — один для всіх» [1].

Чи бувають, на Вашу думку, такі ситуації в житті країни, коли народу потрібний сильний і владний керівник?

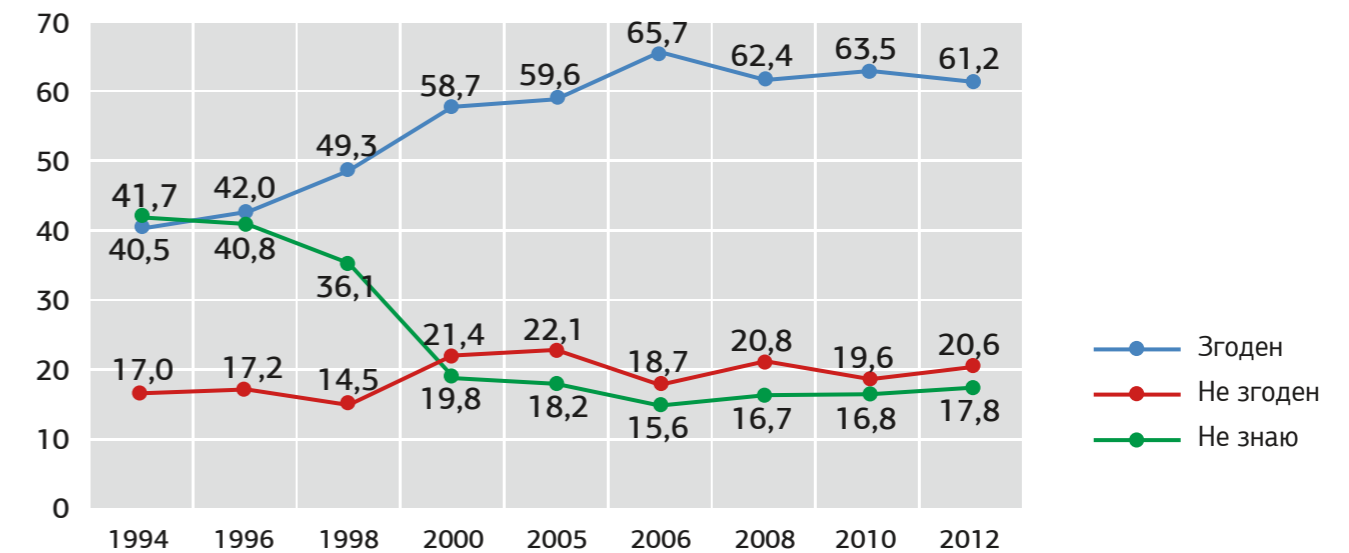

Чи повинні, на Вашу думку, такі лідери «сильної руки» дотримуватися усіх чинних у суспільстві законів?

Ні, такі лідери не обов'язково повинні дотримуватися чинних законів, якщо треба досягти певних цілей	8,6
Такі лідери повинні діяти винятково у межах закону, за принципом «закон — один для всіх»	82,6
Важко сказати	8,8

За даними щорічного соціологічного моніторингу, що його здійснює Інститут соціології НАН України з 1992 року, понад 60% населення вважають, що декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії [2]. Можна зазначити, що на самому початку незалежності України частка прихильників «сильної руки» була меншою на 20%, ніж зараз, і впродовж 1994–1996 років трималася на рівні 40,5–43,9%. Стійке зростання цієї частки українського суспільства розпочалося з 1998 року. В період 2006–2012 рр. прихильників режиму «сильної руки» було вже 61,2–65,7% від загалу.

Чи згодні Ви, що декілька сильних керівників можуть зробити для нашої країни більше, ніж усі закони та дискусії?

Висновок

У свідомості громадян України глибоко вкорінені установки патерналізму. Комуністичне минуле виховало в наших громадян постійне очікування опіки та допомоги від держави, а не здатність брати ініціативу в свої руки і працювати на себе. Люди хочуть владного лідера, «сильну руку», бо переконані, що він зможе ними опікуватися. Цей лідер повинен діяти винятково у межах закону, за принципом «закон — один для всіх», бути чесним та доброзичливим.

В сучасних складних соціально-економічних умовах багато українців не знайшли свого місця в новій, незалежній Україні і цим тільки підсилюють патерналістські настрої, формують очікування, що держава має матеріально і соціально забезпечити їх.

Щоби зменшити і подолати ці настрої, потрібно підвищувати в Україні роль громадянського суспільства, яке повинно зміцнювати соціальні права населення за допомогою адвокатури, мобілізації громад та залучення їх до процесу ухвалення рішень на всіх рівнях.

Інформаційно-аналітичне видання

Громадська думка 13 / 2013

Інформаційно-аналітичне видання
«Громадська думка»

Тема: «Патерналістські настрої
в Україні»

Видання здійснено в рамках проекту «Громадський соціологічний Консорціум» за фінансової підтримки Європейського Союзу, програми Matra Посольства Королівства Нідерландів, Міжнародного Фонду «Відродження», а також у рамках проекту «Стимулювання діалогу щодо транзитних процесів» за фінансування Національного фонду підтримки демократії США.

Автор: Юлія ІЛЬЧУК,
аналітик Фонду
«Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

Упорядник: Ірина Філіпчук

Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»
Для листів:
а/с В-271, м. Київ, 01001, Україна.
Телефон: (380 44) 581-3317
E-mail: dif@dif.org.ua
<http://www.dif.org.ua>

При передруку або частковому
використанні матеріалів посилання
на Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва» обов'язкове.

© Благодійний фонд «Демократичні
ініціативи імені Ілька Кучеріва», 2013

Поліграфічні послуги:
ФОП І. П. Артюшенко
Адреса друкарні:
Україна, м. Київ, вул. Виборзька, 84
+380 44 227 78 17; +380 50 358 80 88
Формат 84x104/16, папір крейд.
Тираж 100 прим.

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»